

Ma'archai Lev
April 21, 2002

מערכי לב אבן העזר סימן עב

להרהיג מו'ה נפתלי נ"י ראטה.

מו"צ דק' רוסטשוק הבולגרית.

ע'ד שאלתו בנדון נערה נוצרית פחותה מבת י'ח שנה מבנות מרום עם הארץ, יחידה ל'הוריה, אשר מצד אהבתה לדת ישראל, נתגיירה עפ"י הסכמתם, מה שהו"א חזין יחיד במינו. והגדה, אחרי שעמדו בגירותה, בתור שומרת דת כראוי, יותר משתי שנים, נשתדכה עם אחד הבחורים מאחינו. אולם, נבואם ל'פני כת'ר לסדר להם חופתם, אחרי הכינם כבר את כל' הדרוש ל'חגיגת חתונתם, נודע אז, שהחתן הנהו כהן, לכן דושיב כת'ר ארת פניהם ריקם, בהודיעו אותם, כי כהן אסור בגיורת. החופה נדחתה; אולם מאורע כזה עשה את העיר כמרקחה. הרעש היה גדול כל'כך, עד כי, קמו כל העם למגדול ועד קטן" לכלות חצי זעמם בכת'ר בגל'ל איסורו. נוסף ל'זה, הרתיחו הנוצרים המקומיים א'ח העיר על עלבונם הגדול, ש'היהודים דנים א'ת הנערה כזונה בעת ש'הגדה צעירה מאד לימים, משכלת, שלא נשמע מעולם שום רגון לא עליה ולא על משפחתה היותר נכבדה".

ובנוגע ל'החתן—הנה התרה בכת'ר ל'אמו: "עכשיו, שאתם עושים לי כן, אם כן אתם מכריחים את איש אשר כמוני ל'השתמד ולהיות נוצרי. אקבל הטבילה בפני כל' ואקח שם הקדושין, כי בשום אופן ל'א אעזב את משדוכתי".

ובכן, בכדי למנוע חילול השם ובפרט בזמן הזה, שה'אנטישמיות גדולה כל'כך, הפיק כת'ר רצון המתלוננים, שיחכו עד בוא תשובתי על שאלה זו, שעל כת'ר היה להריצה אלי.

הנה, באמת תרחסנה עצמורני ממגורי בגשתי היום לחפש מוצא להיתר מרדון האיסור של גיורת לכהן. שהתאזרח בישראל זה אלפי שנים. אולם המצב הקשה מאד של הנדון שלפנינו עם עצמות מציאותו, הרחוקה בתכלית מגוד הרגילות, ועם העתיד המסוכן, הגשקף בסבתו, יכריחוני הפעם לדכא רגשותי בקבלי עלי את העבודה ההיא החמורה מאד.

בעובדא ד-גיסינ' (א) גבי יהיא אמתא דהות בפובדיתא, דהו קא מעבדי בדי אינשי איסורא, נקסינן כדבינא (ב), שיש לכוף את רבה לשחררה (אף שעובר בזה בעשה). בכדי שיהא בעלה משמרה מלהכשיל עוד את דרבים ; וכיון שמטיק הגמרא, דכל טעמו של אביי, החולק שם על רבינא, הוא משום ד-אפשר דמיחד לה לעבדיה, ומנפר לה, מתברר מזה ממילא, דהיכא שאין מקום לעצרת כזו, סובר התם גם אביי כדבינא.

ואף דנקסינן ב-שבת (ג), ד-אין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, - תרצו זאת התוספות שם (ד) וב-גיסינ' (ה), דהצלת ההמון מתזונגי השפחה היא בכלל מצוה דרביס, דבשביל חשיבותה ישתנה הדין, שאדרבה אומרים לו לאדם : חטא בפביל שיזכה חבירך.

ולהנה, מדברי התוספות בשבת, בהמשך תירוצם הנזכר, דקאמרי : שאני פרידה ורביה, דמצוה רבה היא, כדמשני התם בר' אליעזר, שנכנס לביה, ולא מצא שם י, ושחרר את עבדו להשלימו לעשרה : מצוה דרביס שאני (ו), משמע להדיא, דהעיקר רצויו הדבר בענין מצוה רבה, שלפיכך כוללה כל מעלת מצוה דרבים בזה, שחשיבות הרבים מרימה אותה למדרגת מצודה רבה.

נמשך מזה ממילא, דכשם שהמעלה של זכוי אנשים רבים במצות רק פעם אחת, כעובדת ר' אליעזר, שהביא התוספות, חשובה מצוה רבדה, כך הוא הדין לענין הזכוי במצות פעמים רבות, אף שהוא רק לאדם אחד, דהיינו להצילו מהעבירה, המלפפתו כפעם בפעם (מה שנכלל בסוג מצוה, כדאיחא ביקדושיין ז'), דודאי יתקב נמי למצוה רבה.

הוא הדבר, אשר המציא די אונים להנחלת שבעה^ח) להתיר הרכיבה על הסוס בשבת בשביל לרדוף חוץ לתחום אחרי הבן, אף שבת במזיד בשביל המרת הדת, מסעם, ש-מצוה רבה היא (ענין ההצלת), וחילול שבת כנגד זרה איסורא זוטא, כמו שכתב הביי"ט^ט) ואם כן מכשיכ כאן, שמחליין עליו כבת, כדי שיוכל לקיים מצות הרבה בכל ימות השנה וגם שלא יחלל שבתות הרבה.

הלכך, אף שהעובדא שהביא הביי היתה בלי פשיעה מצד הכת, בכל זאת הפליג הנחלת שבעה לפסוק כך גם בנדון דידי' אפילו לגבי מי שבת בפשיעה בשביל המרה, מחמת דסברת ההיתר על יסוד דברי התוספות דהם אחת היא.

בהיות אפוא מדת הדין כך, פסק שפיר בתשובת מהורריי מינץ י' (לפי טעמו הראשון) על סמך העובדא ד-גיטין הנל להתיר לאחד לישא מינקת חבירו, מחמת שלהיותה חשודה להכשיל את הבריות בנאפוסיה, ישמרה בעלה מעתה ז' וכותיה פסק הרמ"א^א), והבי קיימי בשיטה זו הס"ז^ב) והשבות יעקב^ג).

עכשיו הגע עצמך: אם אנו נקטיני להתיר (או גם לחיב"ב^ד) לעבור על אחד האיסורים בשביל מצוה רבה של הצלת הזולת מחטא תמיד, אף שעובדא כזו היא נגד פשטות ההלכה, ד-אין אומרים לו לאדם: חטא בשביל שיזכה חבירך, - ק"ו ביב של ק"ו בנר"ד, היכא שהחטא הוא לא בשביל הצלת חבירו מחטא חסור, אלא בשביל הצלת עצמו מחטא נירא כהמרת החתן והכלה גם יחד.

שענינה

(ז) סוף דל"ט.

(ח) בתשובתו ס"ו פ"ג,

(ט) דהיינו דבריו באוית (סו"ט סי' ג) גבי עובדת הרשע לא לענין הצלת הכת, ש"ק ח"ו ב"ח ז' ק"ה בשביל המרה, שכתב: ואפילו יחלל שבת בדברים חסורים מן התורה, נראה, דשפיר דמי, דנגבי שלא תמיד ותעבור בלי ימיה עבודה זרה, חילול שבת אמרנן איסורא זוטא היי.

(י) ס"ו ה'.

י"א) י"ג, י"א.

י"ב) י"ד, ריש ס' של"ד.

י"ג) ח"ג, ס"ו ק"ח.

י"ד) על פי ה"א ו"ג, המבואר בשו"ע א"ח, סו"ט סי',

שענינדה נעלה מעל כל ספק בדורנו הפרוץ. ר"ל דודאי יש לדחות לגבי זוג, העומד על עברי פי פחת כזה, את האיסור של גיורת לכהן (אפילו היה מדאורייתא גם היכא שאינו ידוע אם נבעלה לנכרי או לעבד), מפני החצלה מהבגידה התמידית בכל התורה כולה על ידי יציאת שתי נפשות מדת ישראל בחריף.

וגדולה היא מעלת דחירת איסור כזה, יען כי לא רק שנציל על ידה את הווג מהתמדת העבריינות על איסורים חסורים שונים, אלא שבהשארו בתוך עמנו, נִנְפוּ נם בסיום מצורת עשה שונות כל ימיו כחוס לישראל¹ דהרי גם בשביל הזכוי אפילו במצות עשה חשובה אחת פוסק הרמב"ם (י"ז) כר' חנינא סירתא ב"מנחות (י"ז), דתני: שחט ארבעה כבשים (החת שני כבשי עצרת) על שרני חלות, מושך שנים וזורק דמו שלא לשמן; שאם אי אתה אומר כן, הפסדת את האחרונים²; דטעמו הוא משום, דבחדא מלתא אמרינן: עמוד וחטא (יד שלא לשמן חטא הוא, דאסור לשנות בזבחים³ רש"י), בשביל שתזכה לאכול את השנים⁴ רש"י).

הרי נראה מזה בעליל, דבחדא מחיתא מחתינן הצלת עצמו מהעברה על איסור חסור עם זכוי עצמו במצות עשה של אכילת כבשי עצרת, דבתרווייהו יש לעבור בשביל השגתן על אחד האיסורים הטלים מהם בערך, כמו שמתבאר מדברי התוספות ב"מנחות (י"ז).

ובהכי נחש מה שהתוספות ב"בבא בתרא (י"ז) תירצו, דהא שעבר ר' אליעזר על עשה, בשחררו עבדו בשביל השלמת עשרה, הוא משום דר' אליעזר גופיה עשה מצוה בכך, שהשלים המנין; תחת אשר הנמרא משני, לכאורדה, תרוץ אחר לגמרי, דהיינו מצוה דרביים שאני, – אולם לפי ההנחה הקודמת, ברורה כונת התוספות, דהא דמשני הנמרא מצוה דרביים שאני, דהיינו ולא כפשטות דברי התוספות ד"שבת" הנ"ל (י"ז) והרא"ש, דהמעלה היא מצד שהרביים זכיהם במצוה, אלא שהמעלה קאי על ר' אליעזר עצמו, שלפיכך דחה למצות עשה, מחמת שהוא גופיה זכה במצוה יותר גדולה, בַּנְפֹּתוֹ את הרביים.

לפי

כ"ד פ"ח מהל' המדין ותוספין, ה"ג
ס"ז ע"ת, א.

י"ז שם, ב"ה «חטא בשבת».
י"ח י"ג, א, ב"ה «כוסין».

י"ט «ברכות» מ"ז, ס"ז כ"ז ע"י במניא (כ"ז צ, ס"ק ל) ובסמ"ע שם, ובחמ"ס יו"ד (רי"ש ס"ז שכ"ב).

לפי זה יתכן, שגם רשיי ב-ברכות² כוון לזה, בהוסיפו על תירוץ הגמרא ד-מצוה דרבים שאני, שאינו זקוק, לכאורה, לשום ביאור, את המלים היתרות: «להוציא רבים ידי חובתם לקדושה»--סדהשתמש בסגנון כזה בשעה שבמקום «להוציא רבים», היה יותר נאות לומר: «שרבים יצאו ידי חובתם», מוכח להדיא, דבא להשמיענו בזה, שידובר כאן מהמעלה, שר' אליעזר גופיה זכה במצוה רבה זו, «שהוציא רבים ידי חובתם», על ידי דיחוי המצוה הקטנה ממנה^{2א}).

ואפשר, שעל ציר סובב גם הא שהתירו חז"ל ב-יבמות^{2ב} לאדם לעבור פעם אחת על האיסור החמור של הוצאת זרע לבטלה, בשביל להוציאו מספק פצוע דכא, בכדי להכשירו בבת ישראל,--דהיינו נמי, שההעברה היא בשביל הוכיה במצוה הנשגבה של הכניסה וההויה התמידית בקהל ה'.

יתר על כן, שלהתוספות ד-שבת^{2ג} הנ"ל אלימא כליכך אותה מצות העשה, שהיא בסוג מצוה רבה, עד שבשבילה אומרים אפילו להזולת: «חסא אתה בשביל שיזכה חברך במצוה כזו», דלפיכך כופין, לדידהו, את הרב לעבור בעשה דשיחורור הצי העבד, בכדי שיזכה המשוחרר בהמצוה הרבה של פריה ורביה.

והנה, עם המירם מכל זה עולה אפילו דהיה האיסור, שאנו דנין עליו הפעם דאורייתא-- כל שכן, כשהאיסור הזה של סתם גיורת (דהיינו כשאינו ידוע אם נבעלה לנכרי או לעבד), שדינה כזונה, אינו באמת אלא דרבנן, כדברי התוספות ב-יבמות^{2ד} והרשב"א בחידושו^{2ה}, והרב המגיד והמגדול עוז בדבריהם על הרמב"ם^{2ו}, והארעא דרבנן^{2ז}).

ואפילו להראב"ד המשיג על הרמב"ם^{2ח} וסובר, דגיורת אינה (אמורה) משום זונה, אלא משום דכתיב (ב-יחזקאל^{2ט}): בתולות מזרע בית ישראל,--

אכתי הרי נקטינן, דדברי קבלה כדרבנן דמי, כמו שפסק הרמב"ם^{2י}, והכי משמע להדיא

2א שם, בריה «מצוה דרבים».

2ב (יא) כמו שהסביר המחריש ב-גיטין (לע, א), בריה, כל המשתדל).

2ג ע"ז, א'.

2ד (יג) ט"א, א', בריה «מטה».

2ה שם ד"ט, ע"ב.

2ו (יח) פ"ח מהל' איסורי ביאה, ה' ג'.

2ז (יח) פסקת הגמיל, פ"י ל"ג.

2ח ע"ז, שם.

2ט (יח) פ"ח מהל' פריאת פת, ה"ח.

להדיא מהראב"ד גופי' בהשגתו שם דעל עצם הנוחה זו לא קא פליגי. ובשיטה זו קיימי הרבה רבנותא, שהובאו בס' שרי חמר כ"ט).

ובכן, הרי יתרחב לפנינו כר ההיתר. עד שאין זה צריך לפנינו, שיש ויש לדחות איסור גיורת דרבנן בשביל ההצלה מהעבריינות הכללית והתמידית על עשה

ולאיתעשה, לסבת ההמרה ביד דמה של שתי נפשות מישראל.

לבד מכל זה, נראה, דבנד"ד, היוצא בתכלית מסדרי החיים הרגילים, בהציתו אצל האזרחים הנוצרים אש עברה וזעם, בשעה שהאנטישמיים עומדים על המשמר

להשתמש גם בכל מקרה קל איזה שיהיה לפרוע בנו פרעות, עד כדי לבלענו חיים. –

הנה, במצב כזה, שהסכנה, הגרופת עלינו, גלויה לעין כל, הרי אפילו המחמירים בכלל

בבנדון דחית איזה איסור מפני ה פ ח ה ש ל היציאה לתרבות רעה¹), יודו בודאי

בזרה כיון ש-אין לך דבר, שעומד בפני פקוח נפש, אפילו במקום שהסכנה

היא בת כמה וכמה ספיקות, כדנקסינן ב-יומא²): וכמו שהעיר יפה דרובית

הלל על הרמ"א³), הכחמיר, שלא לחוש להפחדת התסקרות, רגם לדידי אין

מקום לזה היכא, שיש לחוש, שיהיו עומדין על גופינו ומאודינו-

בהתלכד אפוא כל אלה, נלע"ד, שיוכל כת"ד לסדר חופה וקדושין להמשודכים

דנד"ד בתנאי, שכת"ד יפרסם מתחלה ברבים, שאין זו אלא הוראת

שעה בבדון מציאות רהוקה כזו של שעת הדחק העצומה, שלפיכך אין ללמוד מזה

שום קולא לענין אחר של גיורת לכהן.

זולת זאת, על כת"ד להודיע מתחלה להחתי, שמיום שאחר החופה הנהו פסול

לדוכן ולעלירה ראשון לתורה וכדומה, כדנקסינן בשוע⁴), ושכל זרעו

בגיורת זו עד סוף כל הדורות יהיו חללים.



כ"ט) פאת השדה, מקומת תולית, כלל בית.
 ל) עיר רמ"א יוד, ס"ה שליה, ס"ג ומתייש שם, ובתסי חתום יוד, ס"ה שכ"ג, ואה"ק ס"ה ליה וליו
 ל"א) ס"ג א"י, ס"ג, א"י.
 ל"ב) הנזכר.
 ל"ג) ארית סבית, ס"ה.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כא עמוד ב

ת"ר: וראית בשביה - בשעת שביה, אשת - ואפילו אשת איש, יפת תואר - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות.

ספר נחלת שבעה תשובות סימן פג

אם מותר לחלל שבת בשביל למנוע חבירו מהמרת דת

מי שנאבד לו בנו, והוגד לו ושמע שיצא חוץ לדת להמיר בדת ישמעאלית, והוא לא הגיד כי בורח הוא, אם מותר לחלל עליו השבת לרכוב אחריו, אולי יוכל להחזירו.

תשובה תחלה אקדים דברי הרשב"א בתשובה, הביאם הבית יוסף באו"ח (סוף סימן ש"ו) וז"ל נשאל להרשב"א (ה"ז סימן רס"ז) על אחד ששלחו לו בשבת, שהוציאו בתו בחזקה מביתו על ידי ישראל מומר, להוציאה מהדת ישראלית להמיר בדת ישמעאלית, אם שם לדרך פעמיו בשבת פן יפחידו להמיר, אם מותר לילך אפילו מחוץ לשלש פרסאות, למאן דאמר דתחום שלש פרסאות דאורייתא. ואפילו להביא חותם מצד המלכות, מי דחינן מספק זה את השבת כדדחינן בספק נפשות. והשיב הדבר צריך תלמוד. ומכל מקום כך דעתי נוטה שאין דוחים שבת על הצלה מהעבירות, לפי שאמרו אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, ואפילו איסורא זוטא לא שרינן ליה, כדי להציל חבירו מאיסורא רבה, אלא כשאותו איסור בא לעם הארץ על ידי חבר, אבל בענין אחר לא, כדמוכח בפרק קמא דשבת (דף ד' ע"א) בבעיא הדביק פת בתנור. ועוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו עכ"ל. וכתב עליו הבית יוסף וז"ל והתוס' כתבו בפרק קמא דשבת (שם ד"ה וכו') בתחלה כדברי הרשב"א, ואחר כך הקשו מדתנן מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וקשה דכל המשחרר עבדו עובר בעשה, ותיצרו דשאני פריה ורביה דמצוה רבה היא, ועוד יש לומר דדוקא היכא שפשע שהדביק פת בתנור סמוך לחשיכה, אבל היכא דלא פשע מידי, שרי למעבד איסורא זוטא, כי היכי דלא ליעבד חבריה איסורא רבה, והוכיחו כן וכו'. והשתא אם לתירוצא דמצוה רבה, הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידו עד שתמיר, ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע, הכא נמי לא פשעה, והלכך לחלל עליה שבת לפקח עליה שרי, ומצוה נמי איכא, ואי לא בעי למיעבד כייפינן ליה, כדאשכחן במי שחציו עבד וחציו בן חורין, שכופין את רבו כדי שלא יתבטל ממצוות פריה ורביה כי רבה היא. ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה, נראה דשפיר דמי דלגבי שלא תמיר ותעביד כל ימיה חילול שבת, אמרינן איסורא זוטא הוא עכ"ל הבית יוסף.

והנה מדברי הבית יוסף נשמע שלא התיר רק בנדון הנ"ל היכא שלא פשע, אבל היכא שפשע כגון בנדון דידן הוי אסור. ולי נראה דגם היכא שפשע כמו בנדון דידן נמי שרי לכתחלה, ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה. וגם הרשב"א לא החליט לאיסור, רק סיים שהדבר צריך תלמוד, ועוד לא השיב על שאלת השואל אם דחינן שבת מספק זה כדדחינן בספק נפשות. והרשב"א לא השיב על זה. ולי נראה דדחינן שבת מספק זה כמו גבי חולה, ואמרינן טעמא, מוטב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתות הרבה, וכל הזריז הרי זה משובח, וכל השואל הרי זה שופך דמים, ואפילו רבים יכולים לחלל שבת בשביל אחד החולה כדי שיוכל לשמור שבתות הרבה, ואין אומרים וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. ואין לומר דהיינו טעמא כתיירוץ של התוס' משום דהחולה לא פשע, זה אינו, דאין מיתה בלא חטא. גם במפקח את הגל מחללינן שבתא אפילו על כמה ספק ספיקא, כמו שהארכתי לעיל בתשובה סימן ס"ב. ואין לומר דמיתה שאני, אם כן כל שכן הוא להציל נפשו מני שחת ממיתה נצחית לא כל שכן.

ועוד דגם לתירוץ ראשון של התוס' משום דמצוה רבה היא, הא נמי מצוה רבה היא וחילול שבת נגד זה איסורא זוטא היא, כמו שכתב הבית יוסף. ועוד אם רבים רשאין לחלל שבת מפני חולה אחד, משום מוטב שיחלל שבת אחת ואל יחלל שבתות הרבה, והאי ואל יחלל שבתות הרבה לאו דוקא הוא, דהא כשאדם מת נעשה חפשי מן המצות. ועוד שמא הגיע עתו למות, אלא רצונו לומר דמכל מקום אנו עבדינן דידן שמא יוכל לקיים עוד שבתות הרבה. ואם כן מכל שכן כאן שמחללין עליו שבת כדי שיוכל לקיים מצות הרבה בכל ימות השנה, וגם שלא יחלל שבתות הרבה, ואף אם הוא ספק אם יכולים להצילו. ועוד אף אם פשע, האי פשיעה דומה לאונס הוא על ידי הסתה, ואחר השעה הרעה יתחרט. ואם כן למה לא יצילוהו מן דת ישמעאלית, בודאי האי חילול שבת איסורא זוטא הוי. והנראה לעניות דעתי כתבתי.

שו"ת הרשב"א חלק ז סימן רסז

עוד נשאל באשה שהוציאה מביתה בשבת בחזקה על ידי ישראל משומד להוציאה מכלל ישראל. אם מותר לשלוח בעד אביה שהוא בעיר אחרת בשבת ואפילו חוץ לשלש פרסאות למאן דסבירא ליה דתחום שלש פרסאות דאורייתא ואפילו להביא בידו חותם מצד המלכות מי הוי כספק נפשות ולהקל או לא. והשיב שהדבר צריך תלמוד ומכל מקום כך דעתי נוטה שאסור לפי שאין דוחין את השבת על הצלה מן העבירות שאין אומרים לאדם עמוד וחטוא כדי שיזכה חבירך ואפי' איסורא זוטא לא שרי כדי להציל את חברו מאיסורא רבה כדמוכח בפ"ק דשבת (ד' ע"א) בבעיא הדביק פת בתנור התיירו לו לרדותה קודם שיבוא לידי חיוב חטאת או לא וכו' אמר רב ששת לעולם בשוגג ולמאן התיירו לאחור וכי אומרינן לו לאדם עמוד וחטוא כדי שיזכה חבירך וההיא דניחא ליה למעבד חברו איסורא זוטא ולא ליעבד איסורא רבה עם הארץ על ידו קאמר ע"כ:

בית יוסף אורח חיים סימן שו

נשאל הרשב"א על אחד ששלחו לו בשבת שהוציאו בתו בחזקה מביתו על ידי ישראל משומד להוציאה מכלל ישראל אם ישם לדרך פעמיו בשבת פן יפחידוה ותשתמד אם מותר לילך אפילו חוץ לשלשה פרסאות למאן דאמר (ירושלמי עירובין פ"ג סוף ה"ד) תחום שלשה פרסאות דאורייתא ואפילו להביא חותם מצד המלכות מי דחינו מספק זו את השבת כדדחינו בספק נפשות והשיב הדבר צריך תלמוד ומכל מקום כך דעתי נוטה שאין דוחין שבת על הצלה מהעבירות לפי שאמרו (שבת ד.) אין אומרינן לאדם עמוד וחטוא בשביל שיזכה חבריך ואפילו איסור זוטא לא שרינן ליה כדי להציל חבריו מאיסורא רבה דעד כאן לא אמרינן בפרק בכל מערבין (עירובין לב:) ניחא ליה לחבר דליעביד איסורא זוטא כי היכי דלא ליעביד עם הארץ איסורא רבה אלא כשאותו איסור בא לעם הארץ על ידי חבר אבל בענין אחר לא כדמוכח פ"ק דשבת (ו) בבעיא דהדביק פת בתנור (ד.) ועוד צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו עכ"ל: והתוספות כתבו בפ"ק דשבת (שם ד"ה וכו') בתחלה כדברי הרשב"א ואחר כך הקשו מדתנן (גיטין מא:) מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וקיי"ל (שם לה:) כל המשחרר את עבדו עובר בעשה ותיצרו דשאני פריה ורביה דמצוה רבה היא ועוד יש לומר דדוקא היכא שפשע שהדביק פת בתנור סמוך לחשיכה אבל היכא דלא פשע מידי שרי למיעבד איסורא זוטא כי היכי דלא ליעביד חבריה איסורא רבה והוכיחו כן מפרק תמיד נשחט (פסחים נט.) ומפרק בתרא דעירובין (קג:). וכן כתבו בפרק בכל מערבין (לב: ד"ה ולא) ובפרק השולח (גיטין מא: ד"ה כופין) ובפרק קמא דבתרא (יג. ד"ה כופין) ובפרק קמא דחגיגה (ב: ד"ה כופין) ובפסחים פרק האשה (פת: ד"ה כופין). והשתא אם לתירוצא דמצוה רבה הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידוה עד שתשתמד ואם לתירוצא דמחלק בין פשע ללא פשע הכא נמי לא פשעה והילכך לחלל עליה את השבת לפקח עליה שרי ומצוה נמי איכא ואי לא בעי למיעבד כייפינן ליה כדאשכחן במי שחציו עבד שכופין את רבו כדי שלא יתבטל ממצות פריה ורביה כי רבה היא ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה נראה דשפיר דמי דלגבי שלא תשתמד ותעבור כל ימיה חילול שבת אמרינן איסורא זוטא הוי. תשלום דינין דשייכי לענין זה יבואו בסימן שאחר זה:

שו"ת מהר"י מינץ סימן ה

אמרתי אספרה אל חוק למען ידעו דור אחרון מאיזה טעם התרתי לרבי מרדכי פופשטילן לישא אשה מינקת עם ולדה תוך חמשה חדשים ללידתה אף שולדה עמה בחיקה והנה אדברה וירווח לי. ראשונה דרך כלל מי הביאני הלוי' להתיר נגד ר"ת ושאלתו לפום ריהטא. הסיבה ראשונה שהביאני לידי כך שרבו עלינו פריצי הדור בע"ז באופן שבדינינו בדין ישראל אי אפשר מלרעות זונות. ולא זו בלבד אלא שמשכירות להן בתים ברחובותינו ויש פרץ ויש צווחה מצדינו בחוצתנו. ואין משגיח כי יד הפריצים תקפה עלינו ואימתן מוטלת על הבריות מכמה אנפי. והרבה פעמים רצו אנשי מעשה וירא' ה' לעמוד בפרץ ולגדור גדר ע"י ערכאות של גויים בסוד על ידי החוקרים ודורשים ולא יכלו להשיג בסיבה שנראה לערלים שהדבר הזה מצוה להושיב זונות בשוקים וברחובות ובכל פינות הכתים כדי להצילם מעבירה יותר חמורה מאיסור א"א. גם זה ידוע ומפורסם שתכף בבואה הנה זאת האשה רחל בבית המחנה באו אצלה קצת מן הפריצי' לפתותה לשמוע להם להיות מופקרת לכל אלא שהעניה עמדה חזק על משמרתה לבלתי שמוע להם. ועם כל זה רבי מרדכי הנ"ל הבריחה לבית אחד ומאותו בית אל בית אחר אל הבית שעומד על הבית החיים שהקברן דר בו שהוא חוץ לעיר. מכל מקום גם שם הלכו לפתותה ולרצותה עם דברים שנכנסים ללב לאמור כי אי אפשר לה להחיות את נפשה ונפש ולדה כי אם תשמע להם כי לא תמצא שום שכירות, מכל מקום לא רצת לשמוע דבריהם. אבל נפל קצת טיבא ויראה ופחד בלבה מצד חסרון מזונות ופרנסתה וגלתה דעתה שהיתה מרוצה להנשא לזה רבי מרדכי שהביאה לזה הגליל. וכן הוא כמו כן גלה דעתו שמרוצה לישא אותה אם היה לה רק כדי לכסות ערותה כי באתה ערום ועריה. ואפשר שכבר היתה הסכמה זו ביניהם קודם שבאו הנה לזה הגליל אלא שמהרה לגמור הענין במהרה אם אפשר. וכן הנשים החשובות והיקרות שבקהלה נדרו לה לסייע לה וכן נשלם הבנין ונשא אותה במ"ט. ובראותי שאי אפשר להציל שתי נפשות מישאל שלא יצאו לתרבות רעה או לדראון עולם ח"ו אמרתי להתיר מינקת חבריו בכה"ג וסמכתי עצמי על ההיא דהשולח גט ועל רבינו שמשון הזקן ז"ל ואמרתי דגם ר"ת והשאלות מודים בכה"ג בנדון דידן הכל כמו שאפרש א"ה. ומ"מ נמלכתי בבי' דיני בהלומדים יצ"ו הנמצאים אתי וכן דעתם שראוי להתיר בכה"ג. ומעתה אתחיל לאמור דהכי איתא בפ' השולח ההיא איתתא דהוה בפומבדית' דהו קא מעבדי אינשי איסורא אמר אביי אי לא דאמר רב יודא אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה הו' כייפינן ליה למריה לכתוב לה גיטא דחירותא. רבינא אמר כי הא מודה רב יודא משום מילתא דאיסורא. ואביי משום איסור לא והאמר רב חנינא בר רב קטינא אמר ר' יצחק מעשה באשה אחת שחציה שפחה וחציה בת חורין וכפו את רבה ועשאה בת חורין ואמר רב נחמן בר יצחק מנהג הפקר נהגו בה. הכי השתא התם לא לעבד חזיא ולא לבן חורין חזיא הכא אפשר דמיחד לה לעבדיה ומנטר לה גופא אמר רב יודא אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו. מיתבי מעשה ברבי אליעזר שנכנס בבית הכנסת ולא מצא עשרה ושיחרר עבדו והשלימו לעשרה. מצוה דרבים שאני ע"כ. אלמא דכופין את הרב לשחרר במילתא דאיסורא לרבינא דהילכתא כוותיה כמו שפסק הרא"ש וז"ל רבינא אמר בהא מודה רב יודא משום איסורא והילכתא כרבינא שהוא בתרא. וכן לדבר מצוה מותר דתניא מעשה ברבי אליעזר שבא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושיחרר לעבדו והשלימו לעשרה עכ"ל. והאי איתת' בנדון דידן להא דמאי דכבר נתפתתה ואיכא למימר כשם שזינתה ונתפתתה לזה כך זינתה ונתפתתה לאחרים כי אין אפטרופס לעריות שהרי אינו בר ירושה מאביו אם לא בהודאה שמודה שהוא בנו ולא דמאי אשה זו כלל לאלמנות וגרושות דעלמא דלא איתחזק בהו איסורא כמו זאת דכבר איתחזקא באיסור לא תהיה קדשה כפשטה דקרא כמו שכתב הסמ"ג. וגם באיסור כרת דנידה דסתמא דמילתא שאינם נזהרות בטבילות בכה"ג כי עושים עניניהם בסתר כדי שלא יודע עד שכריסיה בין שיינה וכתב הרא"ש בתשובה וז"ל ופנויה המשמשת בבית ראובן ויצא קול דלא פסיקא שמתיחד עמה לא מבעיא דבני המשפחה יכולין למחות אלא בב"ד כופין אותו להוציא מביתו כי דבר ברור הוא שהיא בושה לטבול נמצא שבוועל נידה עכ"ל. וכל שכן כי הך דניתוסף עלה פריצי הדור וחסרון מזונתיה ופרנסתיה

כדפי' לעיל והן הן המעבירין האדם על דעתו ועל דעת קונו כדאיתא פרק כיצד מעבירין דיש לחוש שמא תחזיר לסורה ולמנהגה הראשון אחרי שכבר נתזלזלה בארץ אשכנזי ונתפרסם הדבר לכן דמיתי אותה להך והשולח להתירה לינשא לאיש דמנטר לה ועל ידו מתוקנים החששות כולם שלא יצאו האשה וולדה לתרבות רעה וגם על דבר החייתם כי אחרי שהיא נשואה קרוב הדבר שתמצא שכירות אז להיות מינקת או משרתת, ואיכא למימר דבכה"ג אפילו אביי מודה דעד כאן לא אסר התם אלא במקום דצריך לעבור איסור דאורייתא כדמשמע מדבריו אי לאו דאמר רב יודא אמר שמואל המשחרר עבדו עובר בעשה כו'. משמע אי לא הוי עשה אלא חששא מדרבנן בנדון דידן במינקת חבירו דהויא גזיר' דרבנן מודה אביי דכופין. ולא אמר בחששא בעלמא בגזירה דרבנן כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון דבכה"ג מחלק בפרק התקבל. זאת ועוד אחרת דרבי שמעון הזקן פסק דגרופה מינקת מותרת לינשא תוך כ"ד חודש משום שאינה חייבת להניק בנה כדתניא נתגרשה אינה כופה וטעמא דדוקא באלמנה גזרו דנשתעבדה לבעלה להניק בנה וכל מה שנשתעבדה לבעלה נשתעבדה ליתומים ובסמוך אביא דבריו ודברי ר"ת והשאלתות וברייתא זו מייתי לה בפרק אף על פי אמתניתין ואילו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת כו' ומניקה את בנה כו' ומקש' עלה בגמרא לימא מתניתין דלא כב"ש דתניא נדרה שלא להניק את בנה ב"ש אומרים שומטת דד מפיו וב"ה אומ' כופה ומניקתו נתגרשה אינו כופה ואם היה מכיר' נותן לה שכרה וכופה ומניקתו מפני הסכנה כו' ופירש"י שומטת דד מפיו לא תניקנו שחל הנדר אלמא לא משעבדא ליה כופה ומניקתו דמשעבדה ליה ולא חל הנדר אם היה מכיר' שאינו רוצה לינק מאחרת עכ"ל. אלמא אפילו במכירה אינה חייבת להניק אלא א"כ מקבלה שכר ולא מקרי מכירה אלא אם כן אינו רוצה לינק מאחרת כדפירש רש"י וכן משמע מדברי הרא"ש הכא דדוקא באינו רוצה לינק מאחרים ובשכר דתרת' בעינן במכירה שאינו רוצה לינק מאחרים ושכר. וכן דעת בנו בעל הטורים בטור אה"ע בסימן פ"ב וז"ל נתגרשה אינה חייבת להניקו אא"כ מכירה שאין רוצה להניק מאחרת אז כופין אותה ונותן לה שכרה ומניקתו כו' עד אבל אם רוצה להניק מאחרת אפילו בן שנה אין כופין אותה כו' וע"ש. ולכן לפי זה בנדון דידן שיונק מאחרת אין כופין אותה וכ"ש וק"ו שאין כאן שכר שאין לולד אב לתבוע ממנו שכרה ואין כאן אלא להטיל הולד על הקהל כדמשמע בטור אה"ע בסוף סי' הנ"ל פ"ב. / ואם נאמר נטיל אותו על הקהל הנקת התינוק ופרנסתו אחרי שהאם לאו בת כפייה כדפי' הרי זו תקנה שאין הציבור יכולין לעמוד בו ובודאי לא יקבלו תקנה זו עליהן ואם כן תצא מתקנה זו חורבא ותקלה. ולכן לא ראיתי כאן תקנה המתקיימת בלתי תקלה אלא להשיאה לדומ' לה ולסמוך על דעת רבינו שמשון שהתיר גרושת חבירו לינשא תוך כ"ד חדשים וכ"ש הך דידן דעדיפ' טפי להתיר מגרושת חבירו כמו שפירש ואפרש' ומשום דבהך עובדא יש בו עדיפות כמה שפי' ואפרש' אמינא בודאי דאפילו ר"ת ושאלתות מודים בהא ולא פליגי אע"ג דפליגי על רבינו שמשון בגרושת חבירו. וטעמא רבה אמינא ואפרש' לקמן... אבל אשה שזינתה בבתוליה בלא חופה וקידושין אף על גב דנאמנת לומר מפלוני נתעברתי ה"מ להכשיר הוולד אבל להוציא ממנו שכרה או פרנסת הוולד אינה נאמנת כיון דאיכא למימר כשם שזינתה מזה כך זינתה מאחר כדפי'. ולהניקו בהנמ' לא אמרי' דתקנו בפרט בזנות כי האי דלא שכיחי להתעבר כיון דאיפש' באפוכי מיפך או במוך ומילתא דלא שכיחי לא גזרו ביה רבנן דהא גבי הבחנה דג' חדשים משמע כרב אלפס פ"י יוחסין דס"ל דהלכה כרבי יוסי דסבר אשה מזנה מתהפכת ומזנה שכתב וז"ל והזינן למקצת רבוותא דפסקו הלכתא בהא כרבי יודא ואנן לא ידעינן מהיכ' גמרי' ליה דהא ק"ל דרבי יודא ורבי יוסי הלכה כר' יוסי כו' משמע דס"ל דהלכה כרבי יוסי ואפי' לדע' הרא"ש שמיישב הנהו רבוותא מכל מקום בנדון דידן מודה דלא תקנו. ולכך אין לחוש לאותה תקנה במקו' הזה. ומצד כל הני טעמי וסברות הנ"ל אמרתי שדבר פשוט הוא שאיננה בכלל מינקת חבירו והתרת' אותה לינשא לאיש תוך כ"ד חדשים ואמרת' שעת הדחק שאני עם מה שגם דעת חבירי יצ"ו נטה להתיר והארכתי בדרוש יען שלדעתי דבר חדש הוא והנראה לי כתבתי נא' הטרוד יודא מינן: